

VrijZie 24 april 2022 – Brood en Wijn viering rond het verhaal van de Emmausgangers

Gelezen: Lukas 24,13-35

Toespraak Franck Ploum

1.

Het Emmausverhaal wordt als een van de meest nabije en herkenbare paasverhalen ervaren. Wellicht omdat het zo dicht bij onze eigen ervaringen ligt. De weg tussen Emmaus en Jeruzalem is als onze eigen levensweg. Het verhaal vertelt over het spanningsveld tussen droom en werkelijkheid, ideaal en realiteit. Het is de weg die ligt tussen twijfel in de rug en liefde aan de horizon. Jeruzalem staat voor *the-place-to-be*, het religieuze centrum. Emmaus is de periferie, de dagelijkse sleur, het leven zonder hoogte- en dieptepunten. En misschien is het wel een plek van één permanent dieptepunt: alle idealen op béter, zijn verloren.

Onze levensweg gaat heen en weer tussen ideaal en werkelijkheid. Ik zeg bewust *heen en weer*, want onze weg is niet alleen een grillige kronkelweg, maar we bevinden ons ook steeds weer bij een ander hectometerpaaltje. De ene keer gaan we sprongen vooruit in vertrouwen en levensmoed en in het dichterbij brengen van het visioen. En dan ineens gebeurt er iets en is het vertrouwen weg of het visioen in mist gehuld. We worden – figuurlijk – kilometers teruggeworpen en vallen terug in oude gedachten en patronen.

2.

Emmaus lijkt in het verhaal een willekeurig gekozen plaatsje te zijn, zo van: ze gingen van de hoofdstad naar een of ander provinciestadje, maakt niet uit welk. Maar er is meer aan de hand. Waarom is Emmaus ineens in beeld? Slechts één keer eerder wordt deze plaats genoemd in het bijbelse verhaal. In het eerste boek Makkabeeën vervult Emmaus een belangrijke rol als versterkte vesting in de strijd van de Israëlieten tegen de Hellenistische overheersing. Daarnaast is er een buiten-bijbelse bron die iets zegt over Emmaus. De Joods-Romeinse geschiedschrijver Flavius Josephus noemt Emmaus: *zijnde een plek die diende als legerbasis voor de Romeinen tijdens de Grote Joodse Oorlog*. Vanuit Emmaus kon Jeruzalem worden belegerd.

Emmaus is dus een plaats die verbonden is met onderdrukking en opstand tegen de overheersing. Kennelijk zien de twee Emmausgangers na de kruisdood van Jezus geen andere mogelijkheid meer dan terug te keren naar de strategie van eerdere en andere messiaanse bewegingen: de gewapende strijd tegen de Romeinen.

Lukas, de auteur van dit verhaal, weet dat die keuze een doodlopende weg is. Hij schrijft zijn evangelie over Jezus immers vanuit de ervaring van de Grote Joodse Oorlog. Een oorlog tegen de Romeinen die in het jaar 70 resulteerde in de totale vernietiging van Jeruzalem. Ook het heiligdom werd met de grond gelijk gemaakt. Dat was de nekslag, het definitieve einde van de opstand van groepen joden, veelal messiaanse joden, tegen de Romeinse onderdrukking. Alle vier de evangelieverhalen zijn geschreven nà die catastrofe, toen overgebleven messiaanse groepen, inclusief de *Jezusbeweging*, op zoek gingen naar grond onder de voeten, naar identiteit, naar een toekomstperspectief.

Aan het eind van zijn eerste boek – het boek Handelingen is zijn tweede en beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden – legt Lukas de lezer opnieuw twee opties voor: terugkeren naar de gewapende strijd of toch weer opnieuw proberen te begrijpen wat het Messiaschap van Jezus nu ten diepste betekende, ook in het licht van alles wat er in Jeruzalem is gebeurd. In feite lopen de leerlingen van Jezus terug van het religieuze hart – het hart dat gevoed wordt door het licht van het visioen – naar het wereldlijke hart, gevoed door oorlog en geweld. Het is de terugkeer van innerlijke ommekeer om tot verandering te komen, naar gewapend verzet om de veranderingen te bewerkstelligen. Het is de terugkeer van het innerlijk veranderingsproces naar het gevecht om de macht. De Emmausgangers gaan de omgekeerde weg ten opzichte van bijvoorbeeld Nelson Mandela

die vanuit de gedachte dat het niet anders meer kon dan via de weg van het geweld, in de gevangenis gelouterd werd en tot het inzicht kwam dat alleen geweldloosheid en liefde voor onderdrukte en onderdrukker een weg kon bieden naar toekomst.

Steeds opnieuw steken oude patronen de kop op. Ook in ons leven. We groeien in vertrouwen, maar er hoeft maar iets te gebeuren of de twijfel steekt de kop op. We kiezen van binnenuit voor een opbouwende bijdrage aan een nieuwe toekomst en bij tegenslag is er toch weer dat stemmetje dat zegt: *'Het heeft geen zin.'* We willen een nieuwe mens worden, maar die oude vertrouwde mens met haar gedachten en patronen zit soms nog aardig in de weg. We vallen terug in oud gedrag en onze ogen worden blind voor de liefde die voor ons uitholt en wenkt en roept: *'Ga met me mee, dit is de juiste richting.'*

Voor ieder van ons geldt dat er een kloof zit tussen wat ons voor ogen staat en wat we kunnen realiseren. Kijk je na jaren terug dan doemt onherroepelijk de levensgrote vraag op: *'Wat is er over van mijn idealen? Is er iets gerealiseerd van wat mij voor ogen stond toen ik begon?'* Terugkijken levert bij menigeen een crisis op, juist vanwege de kloof tussen levensidealen en levensrealiteit. Dat geldt niet alleen voor mensen die een geloofsweg gaan, ook seculiere mensen hebben menigmaal last van de zogenoemde midlife crisis. *'Hoe had ik me mijn leven voorgesteld en hoe is het gelopen? Hoe stond ik jaren geleden op de barricade en hoe achteloos zap ik nu naar de volgende zender?'*

Maar al te graag stellen we onze weg voor als een bruisend, vitaal, levendig en spannend Jeruzalem. Vaak moeten we echter constateren dat er fasen zijn waarop het eerder een saai, dor, droog en afgelegen Emmaus geworden is. Teleurstelling, verloren idealen, uitzichtloosheid, ze maken zich van ons meester door wat we meemaken gaandeweg. Van ons brandend hart is soms niet meer over dan een waakvlammetje dat wanhopig hapt naar de laatste zuurstof, om de weg voort te zetten.

3.

Twee mensen zijn onderweg en er is een diepgaand gesprek. Al wandelend en rondkijkend vertellen ze elkaar van de gebeurtenissen van de afgelopen dagen: Jezus, Jeruzalem binnengetrokken, opgepakt, verhoord, gekruisigd, vermoord. Ze zijn vertwijfeld, verslagen, teleurgesteld. Ze zien geen toekomst voor hun messiaanse beweging nu Jezus, de leider zelf, om het leven is gebracht. Het was mooi bedacht: kwetsbaarheid, liefde, leven vanuit de Schrift, maar nu druipen ze af. Ze verlaten de stad Jeruzalem en gaan terug naar Emmaus. Het is veilig om met elkaar te praten, ze hoeven elkaar niet aan te kijken, net als bij de afwas of het autorijden. De emotie, het gevoel kan de vrije loop hebben. Er is zelfs ruimte voor een vreemdeling. Hij voegt zich bij de twee en er volgt een gesprek met deze buitenstaander, deze neutrale persoon. Hij kijkt met frisse blik naar de zaak.

Lukas speelt met het aantal drie, steeds weer verwijzend naar de relatie, de verbinding tussen Jezus, Mozes en Elia oftewel: Jezus-Thora-Profeten: op de berg in verblindend licht, de twee mannen in verblindend wit bij het graf, en nu weer drie op weg naar Emmaus. En steeds is er de vraag: hebben jullie de Schrift dan niet begrepen? Weten jullie dan niet wat Mozes en Profeten allemaal gezegd, maar vooral ook bedoeld hebben te zeggen?

De leerlingen bekijken de gebeurtenissen vanuit de teleurstelling en vanuit het verdriet dat ze hebben omdat de dingen niet gelopen zijn zoals ze verwacht hadden. Jezus zou koning worden, Jezus zou de machtigen mores leren, Jezus zou de wereld op z'n kop zetten, Jezus zou een nieuwe toekomst vestigen. En dat alles is niet uitgekomen. Het is zelfs al de derde dag nadat ze Jezus gedood hebben aan het kruis. De vreemdeling bekijkt de hele zaak vanuit de boodschap die Jezus bracht. Hij heeft geen last van angst en verdriet, maar wijst op de tekenen van hoop, van vertrouwen, van toekomst. Het is weliswaar anders gegaan dan je verwacht had, maar daarmee is niet alles afgelopen. Ook al gaat de weg anders dan je gepland had, daarmee gaat je ideaal niet verloren, het krijgt alleen een andere invulling.

De vreemdeling leert de leerlingen opnieuw te kijken naar de Thora, Profeten, naar hun eigen leven en naar de werkelijkheid. Hij geeft hen opnieuw zicht op het leven van Jezus, zijn boodschap, zijn leven, zijn dood. Lukas gebruikt hier het model van het joodse leerhuis: er is een actuele kwestie en daar wordt de Schrift naast gelegd om inzicht te verwerven en een oplossing voor het actuele probleem te vinden. Maar die Schrift wordt niet geopend voordat er goed geluisterd is. Jezus is een stille, zwijgende tochtgenoot die het verhaal van de teleurstelling serieus neemt. Dat verhaal mag de ruimte krijgen, de boosheid mag eruit knallen, het verdriet moet uitgesproken worden.

Pas wanneer de leerlingen het hele verhaal hebben verteld, opent Jezus de Schrift en hij vertelt de kernverhalen van het joodse geloof: over Mozes – de Tora – en Profeten. Het zijn de aloude verhalen van bevrijding en toekomstvisioenen. Het zijn de verhalen die Jezus drie jaar lang op zijn eigen wijze verteld heeft, maar die door de gebeurtenissen van de afgelopen dagen in één klap uit het zicht verdwenen waren. Zo gaat dat: opbouwen duurt jaren, afbreken kun je iets in één seconde. In één klap ben je terug in je eigen duisternis, in je eigen Emmaus en duurt het weer een hele tijd voordat je de weg terug in de goede richting gevonden hebt.

4.

Kennelijk zijn de drie al pratend en luisterend toch doorgelopen naar Emmaus. Want op een gegeven moment komen ze aan en wordt het donker. Niet toevallig: de wereld van gewelddadig verzet, van wapengekletter en van de oude orde waarin het recht van de sterkste geldt, die wereld – in het verhaal Emmaus genoemd – vandaag Oekraïne en zoveel andere plaatsen – is duister en donker. Soms moet je helemaal terug naar af, de beker moet helemaal leeg en de bloeiende steppe moet weer helemaal woestijn worden, voordat het nieuwe weer de kans krijgt. De beslotenheid van de duisternis, je terugtrekken in je eigen veilige wereld – die je goed kent en daarom vaak als veilig ervaren wordt – geeft je de kans dingen opnieuw te gaan zien.

Naar goed oosters gebruik moet de nieuwe vriendschap gevierd worden met een maaltijd. En dan vallen de verblindende maskers af, de schellen vallen hun van de ogen. Met andere woorden: ze zijn niet langer gevangen in het verdriet en de teleurstelling, maar zien weer perspectief. Er is weer zicht op andere mogelijkheden en kansen, ondanks de harde realiteit. Ze herkennen Jezus aan het breken van het brood, kennelijk is dit het ultieme teken van blijvende verbondenheid met het verhaal van bevrijding en solidariteit. Het visioen stopt niet met de dood van Jezus, maar wordt gecontinueerd over de grens van zijn dood heen. Tegelijk is *breken van het brood* in de rabbijnse traditie ook het beeld voor *uitleggen van de Thora*. In dit gebaar, in dit teken van gedeeld brood, is dus de hele Schrift present en is Jezus zelf present, ook al is hij dood, ook al is hij onzichtbaar voor hen geworden. Het is de messiaanse beweging zelf, die nu op gang moet komen, die teken moet worden van Jezus' blijvende aanwezigheid in deze wereld.

Zeg Amen – Zo moge het zijn.